

Komentarze
do Polskiego Atlasu Etnograficznego,
t. IX: Zwyczaje, obrzędy i wierzenia urodzinowe
cz. I: Zwyczaje, obrzędy i wierzenia związane
z narodzinami i wychowaniem dziecka

Commentaries
to the Polish Ethnographic Atlas
vol. IX: Birth-related customs, rituals and beliefs
part I: Customs, rituals and beliefs relating
to birth and upbringing

Polskie Towarzystwo Ludoznawcze
Uniwersytet Śląski
Uniwersytet Wrocławski

Wrocław–Cieszyn 2010

Spis treści

Przedmowa.....	5
Summary, Foreword	8
Sabina Gruszka	
Zabiegi magiczne wpływające na płodność oraz prognozy i wróżby o przyszłej płci dziecka	9
I. Zabiegi magiczne wpływające na płodność	9
1. Zabiegi magiczne polegające na podkładaniu pod łóżko różnych przedmiotów	10
2. Zabiegi magiczne związane z uczuciami małżonków i porą współżycia	11
II. Prognozy i wróżby w okresie ciąży o płci mającego się narodzić dziecka	12
1. Wnioskowanie na podstawie ogólnego wyglądu kobiety ciężarnej.....	12
2. Wnioskowanie na podstawie wyglądu twarzy kobiety ciężarnej	16
3. Wnioskowanie na podstawie wyglądu brzucha kobiety ciężarnej	25
4. Wnioskowanie na podstawie obserwacji innych części ciała ciężarnej.....	32
5. Wnioskowanie na podstawie obserwacji ruchów dziecka	32
6. Wnioskowanie na podstawie obserwacji położenia dziecka	34
7. Wnioskowanie na podstawie samopoczucia ciężarnej i odczuwanych bólów	34
8. Wnioskowanie na podstawie apetytu ciężarnej	35
9. Wnioskowanie na podstawie charakteru ciężarnej	39
10. Wnioskowanie na podstawie sposobu spania ciężarnej.....	40
11. Wnioskowanie na podstawie snów ciężarnej.....	40
12. Wnioskowanie na podstawie zdarzeń w gospodarstwie i w chałupie.....	43
13. Wróżby za pomocą obrączki lub igły	44
14. Wróżby związane z liczbami	45
15. Inne prognostyki i sposoby wnioskowania	46
16. Wnioskowanie na podstawie obserwacji starszego potomstwa.....	47
17. Wnioskowanie na podstawie bólów porodowych.....	48
18. Wnioskowanie o narodzeniu bliźniąt.....	49
Summary, Magical practices enhancing fertility as well as predictions and indicators of the gender of an unborn baby	49
Renata Zowada	
<i>Babka, babiąca</i> w obrzędowości narodzinowej.....	51
1. <i>Babka</i> w społeczności wiejskiej.....	52
2. Nazwy na określenie ludowej położnej	64
3. Zakresy znaczeniowe terminów <i>babka, ciotka</i>	69
4. Nazwy czynności odbierania dziecka	72
5. Zwyczaj zrywania czapek z głów mężczyznom wchodzącym po połogu do chałupy	75
6. Zwyczaj prośzenia do babienia doświadczonej gospodyni, pełniącej tę funkcję honorowo	80
Summary, Role of <i>babka, babiąca</i> in birth-related rituals.....	82
Renata Zowada	
Rola <i>babki</i> oraz innych osób w zabiegach związanych z łożyskiem, czepekciem, pępowiną oraz pierwszą kąpielą dziecka	83
1. Zakopywanie łożyska.....	83
2. Zabiegi magiczne związane z pępowiną.....	98
3. Zabiegi magiczne związane z „czepekciem”	107
4. Zwyczaje magiczne związane z pierwszą kąpielą	116
Summary, Role of the <i>babka</i> and of other persons in practices relating to the placenta, caul, umbilical cord and the baby's first bath	136
Renata Zowada	
Inne czynności wykonywane przez <i>babkę</i> przy połogu i w późniejszym okresie	137
1. Obowiązki <i>babki</i> w czasie połogu	138
2. Sposoby zwracania się do siebie <i>babki</i> i członków rodziny	149

3. Obowiązki <i>babki</i> podczas chrzcin	153
4. Formy wynagradzania <i>babki</i>	161
Summary, Other activities performed by <i>babka</i> during and after confinement	175
Edyta Diakowska, Zygmunt Kłodnicki	
Demony porwijące i odmieńjące dzieci	176
1. Czas i miejsce porwania dziecka lub jego zamiany	180
2. Cel porwania lub zamiany	200
3. Nazwa odmieńca	204
4. Wygląd odmieńca	208
5. Sposoby odzyskania odmienionego lub porwanego dziecka	215
6. Ochrona dziecka przed porwaniem lub zamianą	229
7. Nazwa demona porwijącego lub odmieńającego dzieci	234
8. Wygląd demona	243
9. Miejsca, w którym demony przebywają	251
Summary, Fairies that abducted and swapped children	261
Przemysław Kopp, Agnieszka Pieńczak	
Rodzice chrzestni	263
I. Wybór rodziców chrzestnych dla dziecka	263
1. Nazwy nadawane rodzicom chrzestnym	264
2. Osoby, które obejmowało kumostwo	265
3. Sposoby powstawania związków kumowskich	268
4. Sposoby odnoszenia się rodziców chrzestnych wobec siebie	269
5. Osoby zapraszające rodziców chrzestnych i sposoby zapraszania	272
6. Zwyczajowy zakaz odmawiania bycia chrzestnym	274
7. Motywy wyboru rodziców chrzestnych dla dziecka	276
8. Sytuacje, w których stosowano losowy wybór kumów	276
9. Zakazy i przeciwwskazania zapraszania określonych osób jako rodziców chrzestnych	278
II. Rola i znaczenie rodziców chrzestnych	285
1. Kumostwo jako sposób zawierania związków rodzinnych	286
2. Pogodzenie się przez skumowanie	292
3. Zwyczajowa liczba rodziców chrzestnych	292
4. Zwyczajowo-obrzędowe funkcje rodziców chrzestnych	297
5. Obdarowywanie dziecka przez rodziców chrzestnych	300
6. Honorowanie rodziców chrzestnych w późniejszych latach	305
7. Opieka rodziców chrzestnych nad dzieckiem w późniejszych latach	311
8. Formy zwracania się dziecka do rodziców chrzestnych w późniejszych latach	317
9. Zobowiązania dziecka wobec rodziców chrzestnych	317
Summary, Godparents	321
Spis map	322
List of maps	325
Spis ilustracji	328
Źródła	329
Bibliografia	330
Aneks I. Mapa pomocnicza nr 1 „Kolejność geograficzna podawania dokumentacji w pracy”	336
Aneks II. Wykaz miejscowości według kolejności geograficznej	337
Aneks III. Wykaz motywów wyboru rodziców chrzestnych (oprac. Przemysław Kopp)	339
Aneks IV. Alfabetyczny spis miejscowości, w których przeprowadzono badania nad obrzędowością narodzinową	357
Indeks nazw geograficznych	364

Table of contents

Foreword	5
Sabina Gruszka	
Magical practices enhancing fertility as well as predictions and indicators of the gender of an unborn baby	9
I. Magical practices enhancing fertility	9
1. Magical practices involving putting various objects under the bed	10
2. Magical practices relating to the spouses' feelings and time of the intercourse	11
II. Gender predictions and symptoms during pregnancy	12
1. Deducing the gender based on the woman's general appearance	13
2. Deducing the gender based on the woman's face	16
3. Deducing the gender based on the belly shape	25
4. Deducing the gender based on other parts of the body	32
5. Deducing the gender based on the baby's movements	32
6. Deducing the gender based on the unborn baby's position in the belly	34
7. Deducing the gender based on the woman's state of mind and pains experienced	34
8. Deducing the gender based on food cravings	35
9. Deducing the gender based on the woman's personality	39
10. Deducing the gender based on the woman's sleeping position	40
11. Deducing the gender based on the woman's dreams	40
12. Deducing the gender based on events on the farm and in the peasant's house	43
13. Foretelling the gender with a wedding ring or a needle	44
14. Foretelling based on numbers	45
15. Other indicators and methods to deduce the gender	46
16. Deducing the gender based on observing older siblings	47
17. Deducing the gender based on labour pains	48
18. Prediction of twin birth	49
Summary	49
Renata Zowada	
<i>Babka, babiçka</i> in birth-related rituals	51
1. The <i>babka</i> [folk midwife] in rural communities	52
2. Words used to denote the folk midwife	64
3. Range of the meaning of the terms <i>babka, ciotka</i>	69
4. Words referring to the action of assisting a woman in childbirth	72
5. Custom of knocking off hats worn by men entering the home after confinement	75
6. Custom of asking knowledgeable housewives to assist in childbirth on an honorary basis	80
Summary	82
Renata Zowada	
Role of the <i>babka</i> and of other persons in practices relating to the placenta, caul, umbilical cord and the baby's first bath	83
1. Burying the placenta	83
2. Magical practices related to the umbilical cord	98
3. Magical practices related to the "caul"	107
4. Magical practices related to the first bath	116
Summary	136
Renata Zowada	
Other activities performed by the <i>babka</i> during and after confinement	137
1. Responsibilities of the <i>babka</i> during confinement	138
2. Ways for the <i>babka</i> and family members to address one another	149

3. Responsibilities of the <i>babka</i> during the baptismal ceremony	153
4. Rewarding the <i>babka</i> for her services.....	161
Summary.....	175
Edyta Diakowska, Zygmunt Klodnicki	
Fairies abducting and swapping children.....	176
1. Time and place of abduction or swapping	180
2. Purpose of abduction or of substitution	200
3. Changeling's name.....	204
4. Changeling's appearance	208
5. Manner of recovering swapped or abducted child.....	215
6. Ways of preventing children from being stolen or exchanged	229
7. Names for a fairy stealing or swapping children	234
8. Fairy's appearance	243
9. Places where fairies live.....	251
Summary.....	261
Przemysław Kopp, Agnieszka Pieńczak	
Godparents	263
I. Choosing godparents	263
1. Names given to godparents.....	264
2. Extent of godparenting relationship.....	265
3. Manner in which godparenting relationships arise	268
4. Ways for godparents to address each other	269
5. Persons inviting godparents and forms of the invitation.....	272
6. Customary prohibition against refusing to be a godparent	274
7. Reasons for choosing particular godparents	276
8. Circumstances where godparents were chosen at random.....	276
9. Prohibitions and restrictions relating to inviting specific persons to be godparents.....	278
II. Godparents' role and importance	285
1. Godparenting as a way to establish new family relationships	286
2. Settling disputes by becoming godparents.....	292
3. Customary number of godparents	292
4. Godparents' traditional and ritual functions	297
5. Godparents' gifts to children	300
6. Honouring godparents later in life	305
7. Godparents' care for the child in later years.....	311
8. Ways for the child to address its godparents in later years.....	317
9. Child's obligations toward its godparents.....	317
Summary	321
List of maps (in Polish)	322
List of maps (in English).....	325
List of illustrations (in Polish)	328
Bibliography	330
Appendix I. Auxiliary map entitled Geographical sequence of gathering information.....	336
Appendix II. List of villages and places in geographical order	337
Appendix III. Reasons for choosing godparents (prepared by Przemysław Kopp).....	339
Appendix IV. Alphabetical list of villages where the study of birth-related rituals was carried out	357
Index of geographical names	364